

گوندی سی به ختان

سهلمان شیخیزینی
(که رکوک)

به لام هیشتا لیره .. بونی نارہقی کۆچ و بۆنساددی تهرمی لئ دههات!

پیاویکی تهنیا تهن مامناوهند، له سهر گردۆلکه یهک دانیشتبوو، دوو گردۆلکه ی تر له م دیو و له دیویدا، گژوکیا دایپۆشیبوون، ئه ولاتر سئ مانگا پهش و سپی و زهره، ده له وه پان. سلۆم له پیاوه تهنیاکه کرد، سلۆوی دامه وه، هه لسا و به خیر هاتنی لئ کردم. چاوم له قهه و بالای بری، گوتم: برام، جه مه دانیه که له مل و یهک له سه رته، یه کیش له پشتت؟ گوتی: «ئه مه میژوی ئیره یه». که میک لیم ورد بووه وه، گوتی: «تۆ خه لکی ئه م ناوه نیت؟» گوتم: به لئ بۆ سۆراخی ئه و میژوو هاتووم، چۆن یارمه تیم ده دهیت؟ گوتی: «ورده کاری نازانم، به لام ئه وه ندهش بی ئاگا نیم له گونده که ی خۆم، تهنیا مه پرسه: ناوی گوند له چیه وه هاتوو! ئه ودووا ئه وه ی بینیومه و بیستومه بۆتی ده گێر مه وه، ئه گهر بیکه یته کتیب، ئه وه هه ر زۆر دلخۆشم ده که یته. دانیشتم، چوو کتیری کی به دوو که ل په شبووی هینا، ناوی له کتری کرد و سئ پایه کی چه قاند، کتری لئ به دارا کرد، دار و چیلکه ی له بن دانا و ناگری تئ به ردا، هه ر زوو ناگر گه شه ی کرد و ناوی ناو کتری کولا، گه لا چای تیکرد و چای ده مبوو، دوو په رداخه چای تیکرد، گوتی: «ته ماشاکه ... ئه مه یهک و دوو سئ گردۆلکه ی خۆله، ئاسه واری سییه م جار و دوا جاری پوو خانی گونده که مانه، سئ به شی خه لکی گوند بهر شالۆوی ئه نفال که وتن و له ناوچوون! تا

ئەمپۆكەش ئەو خەلكەى گوند چاويان بەرایی نادات بگە پئەنەو گوندەكەيان، چونكم لەهەر چاوە كردنەو هەيك، سەر هەلبېرېنېك و هەلدانى هەنگاويكدا، بەسەر شوپن و يادەو هەرييه كانی نازيزانيان دەكەون. تەنيا منم بە چاوە قايیمی ليرەم، شوپن و مانەو هەم ئەشكەوتی (دەمان)ە، دەستی بۆ ئەشكەوتەكە دريژكرد.

شاخیکى نزمى دريژكۆلە لە پشتى كۆنە گوندەو هەربوو، لە دامپنیدا سى ئەشكەوت هەبوون، ئەشكەوتى ناو هەراست گەورەتر بوو، لای ئیمەو هەك پوخسارى مۆفیکى ماندوو دەینواند، لەبەر ئەو هەش ناويان لە شاخەكە نابوو (شاخى دەموچاوە)، بەستیک لە هەردەكانەو دريژ دەبوو، لە پشتى كۆنەگوند دەبوو دوو بەستى بچوكتەر، گوندەكەى دەكردە سى بەشەو، دەلین: تەنيا سى مانگەى بەهار ناوی پيدا دەپوا. سى كانی لە دەورویەرى كۆنەگوند سىگۆچكەى دامەزەبوون، سى جۆگەلەى بارىك و دريژيان دروستكردبوو، دەگەيشتنە كۆنە گوند، هەر كانییه و سى دارتووی بە تەمەنى لەسەر چيژرابوو.

سى پئگەى سەرەكى لە كۆنەگوند دەبوو، لای خورەلاتەو بە تەك چەند گوندیكدا بە شار دەگەيشت. لای خۆرئاوا، بە تەك چەند گوندیك بە شارۆچكەكە دەگەيشت. پئگەى دامپنى كۆنەگوند دەشتاییهكەى دەبېرى بۆ ناو چەم و دەم پوو بارەكە. پئگە و پئچكەكانى سەرکانى و دەروەشتى شادەمارى ژيان بوونە لە گوند. سى ریزە ژالەى لیوار جۆگەلەى كانیاهەكان خۆيان لە گولدا بوو، سوور، سپى، سوورى كأل. كۆنەگوند، سەرەپای جوانى سروشت و هەلكەوتەى، بەلام هیشتا ليرە.. بۆنى ئارەقى كۆچ و بۆنساردى تەرمى لى دەهات!

پیاو تەنياكە كە هەر ناوی خۆى بە من نەگوت. دواى چا خوارنەو، كەوتە گيژانەو، گوتى: «لە زەمانى زوو سى برا پەوهند بوونە، ليرە بنە و بارگەيان خستوو، زەوييه تەختانییه كانیان كړيوه و ئەم گوندەيان لەسەرى دامەزاندوو. سى پانە مەپى گەورەيان هەبوو، هەر پانە و سى شوانى لە دوا بوو، بە سى سەگى دپەو، لە پشتى شاخى (دەموچاوە) سى پەچان هەيه بۆ دانگەدانى پانەكان وەختى شەوبەكۆ. كە نەو هەى سى براكە زۆر بوو، گوندەكە بوو تە سى بەش، سى دیو هەخانیان لى كردوو، يەك مزگەوتى هەبوو، شەرع پئى نەداو هەيكەنە سى، میرى لە موختاریك زیاترى بۆ دانەناون، پئش پوو خاندنى سى ئەنجومەنى بۆ دانرابوو. پیاو بە تەمەنەكانى سى ژنیان هیناو، تەسبیحەكانیان سى گورینگى پئو هەبوو، لە پال یارى دامە، حەزبان لە سى پیزكان بوو، لە زەماوند و هەلبە پیندا زۆرتر سى پئییان كردوو. ژنەكانیان سى خالیان لە چەناگەيان کوتاوه، سى تاك بازنیان لە دەست كردوو. كچان، هەورى و تورمەيان لەسەر بەستوو، كە سى پەنگى پەش، سوور، زەرد بوو. كوپان، جگە لە یارى كالۆین شەوانە دەكرا.. بە پۆژ سى بەردان و سى بازنیان دەكرد. سى سأل بوو شەپى عیراق ئیران دەستى پئ كردبوو، سى كوزراو بۆ گوند هاتبوو، لە گۆرستانى گوند بە تەنیشت یەكەو نئژرابوون، دوو برینداریش یەکیان چاویكى، ئەو هەى تر دەستىكى لە ئانیشكەو هەدەستدا بوو. ئەم زیانە پوحى و جەستەبیانە گوندەكەمانى پرسەدار كردبوو.

حاجى خەلیل، لەسەر كۆتەلە دارىكى ئەستور دانیشتبوو، پالى بە دیوارى مزگەوتەو دابوو،

بۆ كەسەكانى تەك خۆى دەلئىت: «ئەم شەپە پىنچاچىت وا زوو پراو سىتت، تادىت كوشتار و برىندارى زۆرتى لى دەكە وىتەو، پىاوانى حزب و حكومەت كەوتونەتە گرتنى دايك و باوكى سەربازانى ھەلاتووى شەپ، دلنىام سەربازەكانى گوندەكەمان پانەكەن كەسيان بەساغى ناگەپىنەو. جەوھەرى كورم لە مەشقدايە، كەر پەوانەى يەكە سەربازىيەكان بكرىت ناھىلئم برىواتەو، بابىن من و خوناو بگرن». يەككىك گوتى: «ئەو سەربازە ھەلاتووانەى خەلكى شار و نزيك شارن، دەبنە پىشمەرگە، دوپىن شەو ھاتنە گوند لەو سەربازانەيان لەگەلدابوون بى چەك بوون. حاجى خەليل گوتى: «بۆ بەيانى زوو موختار چوو شارۆچكەكە و ھەوالى دا، بە دواى ئەودا سى كۆپتەر ھاتنە ئاسمانى گوندەكەمان، بەسەر چەمەكەدا سووپانەو و بۆردومانىان كرد، كەپر و مەكىنەى جوتىيارانىان سووتاند». پەشىدى خالم گوتى: «ئەم جارە بىنەو موختار لىدان دەخوات». حاجى خەليل ولامى دايەو: «نا خۆيان مۆلەتيان پى دا جىت ھەوال بدات».

جەوھەرى ئامۆزام مۆلەتى دە پۆزى ۋەرگرتبوو، ئىۋارە بە پىكابە جىمىسيەكەى سەرورەى زاوامان ھاتەو گوند. شەو لى گىردبووینەو، ئەو بەسەرى تاشراوۋە، ئىمەش پىرچ پىژ و پىرچ درىژ، بە گالئەوگەپ شەومان پاكىشا، جەوھەر ناوۋە ناوۋە پاكەتى دىمۆرە و بولغارى دەشكاند و جغارەى دابەش دەكرد، گوتە و گىپرانەو درىژەى كىشا تا گەيشتە باسى نىۋان جەوھەر و (ئاورىنگ)، كە لەسەر لانك پىشكەش كرابوو، لەو سى بەگايەتییەى نىۋان خوارزا و ميمكزا و ئامۆزا... ئاورىنگ مابوو بە جەوھەر بدرىت. لەبەر مۆلەتە دە پۆزىيەكەى

جەوھەر، ھەموو كارەكان پەلەيان لى كرا، ئىۋارانىك شەكراو خورايەو و بەيانى جلك و جىھاز لە شار كىران.

دەمەو ئىۋارەيەك سەرەتاي ۋەرزى پايىزىوو، پان و گارپان گەيشتەو ھاويى، دووكەلى ئاشخانە و بارىكە دووكەلى سۆبەى لوولەدار بەرز دەبووۋە، فانۆس و لامپاي دوو ھۆدە و دىوۋەخان لە پەنجەرەو پووناكىيان دەبەخشى. سى لۆكس پى كرابوون، يەك لە مالى بووك يەك لە مالى زاوا، يەكيش لە ھەيوانى مزگەوت. لەشكر ھەر خەلكى گوندبوو، لە بانگەپىشتى خەلكى دەوربەر خۆيان بواردبوو، بەرىبووك لە نىوۋەپۆو بە مەنجەلە گۆشتەو چووبوو بۆ مالى بووك، نوپى شىۋان بە جەماعەت كرا و سىنيە شىو بۆ پىاوان ھاتە مزگەوت. نان خورا و سىنيە جغارە گىردرا، بەدوايدا چاى دانرا. لە ھەوشى مالى زاوا نان خورا و قاپوقاچاخ كۆكرايەو، لەشكر ئامادەبوو، زاوا پانك و چۆغەى لەبەر كرد، كلاشى كرده پى و جەمەدانى لەسەر بەستەو، پىشتىنىكى پەشى گول سوورى لە پشت كرد، لە پىش مالى خۆيان بۆ پىشوازى لە بووك پراوۋەستا، پىاوانى بەتەمەن لە دىوۋەخانى مزگەوت مانەو لەگەل باوك و براكانى بووك. لەشكر بىدەنگ و ھەرا بۆ مالى بووك بەرىكەوت.

تازە مانگ خۆى لە كەل دابوو دىپى بە تارىكى شەوۋەكە دەدا، سى فانۆس بە دەستى سى كچەو، يەك لە ئەملاى لەشكر و يەك لە ئەولاي لەشكر، يەكيش لە پىشەو دەپۆيشتن، كچەكان جارجارە فاتۆسەكانىان لە پوخسارى خۆيان نزيك دەكردەو تا كوپان سەرنجىان بدەن.

من، ۋەك نزيكترىن ھاوپى و ئامۆزاي جەوھەر

له پيشى له شکره وه گه ياشتمه مالى بووک و
 ئاوينه قهه بالاگه م له کۆل نا، سئ بوخچه ش
 درايه دهست سئ کچه وه، ژنيک سندووقى
 هورده واله کهى هه لگرت. بووک له بهر هه يوانى
 مالى خويان له نيوان به ريووک پاره ستابوو،
 بووک به جلى کوردى خه ملينرابوو، کراس
 و که وای پۆشيبوو، پيالوى پاژنه به رزى له
 پئ کردبوو، کۆلوانه ي دابوو سه شانيدا،
 کلاويكى پلپله دارى له سه ر نابوو، گواره و
 به نگاره ي لئ دابوو، ملوانکه ي زير و مه ره م
 و ميخه کى له مل کردبوو، پشتديني زيوى له
 که مه رى توند به ستبوو، بازن و دهسته وانه ي
 له دهست و قامکه کانى دوو دهستى، يه که و سئ
 ئه نگوستيله ي پيوه بوو، تارايه کى سوورى به
 سه ردا درابوو، له بن تارا که وه هه ر بزه خنده ي
 ده هات.

له کاتى به رپکه وتن، ئاوپى له دايک و خوشکانى
 دايه وه، فرميسكى هاتنه خواره وه، ژنيک له
 له شکر گوتى: « چيه کچم ده لئى بۆ ولاتى
 غه ريبان ده چيت؟ خو ئيوه ته نيا به سه ته که تان
 به ينه .» به بيده نگى، بووک له نيوان به ريووکان
 که يه که و ده ستى کيان گرتبوو به پئ که وتن،
 ده نگى پئ و خرخالى بووک له له شکرى جيا
 ده کرده وه. له هه وشى مالى بووک ده رچووين،
 ئاوينه به کۆله وه که وتمه پيش بووک، چه پله
 و شه مامه بووکى به نزمى ده ستى پئ کرد. زاوا
 له گه ل دايک و باوکيدا چاوه رپى بووکيان ده کرد،
 به نزيکبوونه وه مان دايكى زاوا قاپيک شيرينى و
 گه نى دايه ده ستى زاوا وه، گوتى: « کوپم، برۆ
 سه ريانى قه نته ره که به سه ر بووکيدا بکه .» زاوا
 چوه سه ريان و گه نم و شيرينى به سه ر بووکدا
 هه لدا، من، له سه ر ده رگه ي هه وشه پيم په تاو
 به رپودا که وتم، ئاوينه له کۆلم قرچه ي هات

و شکا و بووه سئ پارچه، ته ليسمى شکانى
 ئاوينه که هه موومانى نه خو ش خست! دايكى زاوا
 پارچه ي ئاوينه کهى هه لگرت وه و گريا، گريا و
 به سه ر پارچه شووشه کاندا هه ليدا، ئيتر من، له
 خه م و شه ره زاريدا له شکر و مالى مامم به جئ
 هيشت، له گونده که مان وه ک نه فره ت ليکراويک
 وه لاوه نرام. به يانى گه نجان و هاوته مه نه کانم،
 بئ من چوون بۆ لاي بووک و زاوا، شيرينيان
 خوارد و دياريبان وه رگرت.

بيست پۆژ دواى پويشتنه وه ي بۆ بنکه ي
 مه شق، جه وه ره نامه يه کى نارده وه، حاجى
 خه ليل نامه کهى به مه لا په حيم خوينده وه:
 (به ناوى خواى گه وره و ميهره بان، بۆ
 باوکى خو شه ويستم، ده ستى تو و دايکم ماچ
 ده که م، چاوى برا و خوشکه کانم ماچ ده که م،
 نيو چاوانى ئاورينگ ماچ ده که م، نه گه ر له
 ئه حوالى من ده پرسن؟ سپاس بۆ خوا زۆر
 باشم، باشى ئيوه ش له يه زندانى مه زن داواکارم،
 هه روها سه لام له وه که سه ده که م که نامه که م
 بۆ تان ده خو ينيته وه). دواى ئه وه پۆژه .. دوو مانگ
 زياتر ده بوو جه وه ره، نه به مۆله ت هاتبووه وه،
 نه نامه يه کى هاتبوو، نه سو راخى ده زانرا، بئ
 هه والئى جه وه ره مالى ماممى په ريشان کردبوو.
 «ئو پۆژه ي ئۆتۆمۆبيله نه ناسراوه که
 لاي مالى ئيمه راي گرت». مامۆژن پريزان
 زپدايکى جه وه ره، واى گوت و به دريژى
 گيترايه وه: «به يانى سه ر ماسته که م هه لدايه وه
 هه لپرووکابوو، ئاورينگ، ملوانکه گزيه کهى
 پسابوو وه، گزيه کى بزر کردبوو، هينده ي لئ
 گه رابوو نه يدۆزيبوو وه .. پيزه چايه کى بۆ نانى
 به يانى تئ کرد، واى زانيبوو شه کره خويى له
 پيال ه کان کردبوو. دايكى جه وه ره گوتى: خيرييت
 خودايه ئه مشه وه له خه ونما ددانتيکم که وتبووا

خېرا چوو دوو مريشكه سهرهكهى سهرېپى كه له ئىوارهوه كهوتبوونه بانگدان. سهگهكانمان شهوى كهوتبوونه لوورهلوور، حاجى خليل به گۆچانهوه كهوته وئزهيان. كوندهبوويك دوو شهوبوو دههاته سهر دوو هۆدهكه مان و تا بهيانى دهخويند. شيرى ئه و به يانيه شم له سهر ئاگرپوو، ئاورينگ بانگى كردم گوتى: شيرهكه هه لچوو ئاگرهكهى كوژاندهوه، پامكرد بۆ لاي مه نجه له شير، له حه وشه پۆلك له كۆتره كانمان هه لفرين، سى پهرپان له حه والى به جيما، به خولانهوه گه يشتنه سهر زه وييه كه، په ركان سپى و رهش و شين بوون، چومه دهرهوه، پشيله يهكى رهش پشتى له من بوو غارى دها، شتيك به دهميهوه بوو، خوى كرد به كۆلندا، زانيمان كۆتره تاييهت و خۆشه ويستهكهى جهوهرى بردبوو!

ئىواره ئوتۆمبيله نه ناسراوه كه له بهر مالممان پراوه ستا، هه موومان غارماندايه دهرهوه، له سهر دهرگه سه رسام چاومان له ئوتۆمبيله كه برپبوو، پياويك لى دابه زى، داواى يارمه تى ليمان كرد، نه كه نه مان توانى بچين به دهميهوه .. هه موومان چۆكمان شل بوو، نيشتينه سهر زه وييه كه! پياوه كه، گه رايه وه لاي ئوتۆمبيله كهى، شتيكى له خام پيچراوى دهره ئنا، له سهر هه ردوو مه چهكى داينابوو هيناي بۆلامان! چاومان به وه كهوت دامانه قولپى گريان، حاجى خليل، به گۆچانهكهى داي به سهر خويدا، دايكى جهوهر، دوو قامك پرچى له سهر خوى رنى و له نيو دهسته كانى نابوو، ئاورينگ، به نينو كه كانى پوخسارى خوى كرده برين و پيىستى پومه تى بۆلاى چه ناگهى هينا. پياوه كه به و حاله ئيمهى بينى .. پاشه وپاش كشايه وه، شته به خام پيچراوه كهى له سهر بۆنيتى ئوتۆمبيله كهى

دانا، به دهنگى بهرز و به عه ره بى بۆ ئيمه دووا و ناوى جهوهرى هينا، مه لا په حيم كه گه يشتبووه لاي ئيمه گوتى: «ئهو پياوه ده لى جهوهر زيندووه.» پياوه كه دهرگهى ئه وديوى ئوتۆمبيله كهى كرده وه، به پيشى ئوتۆمبيله كهيدا سوورپايه وه به ره و لاي ئيمه، جهوهر دهركهوت، دوو دارشعق له بنبالى، پييه كى له رانيه وه پيوه نه بوو، په نگ زه ردو لاواز، پوو له ئيمه پراوه ستا فرميسكه كانى سهرى و زه رده خه نده يه كى كالى بۆمان كرد.»

خه لكى ئاوايى لاقه پراوه كهى جهوهرىيان له گۆرستان ناشت. شهش سال دواتر، جهوهر له گه ل سى به شى خه لكى ئاوايى بهر شالاوى ئه نفال كهوت. خوشكه كانى بۆ دلنه وايى خويان، سالانه دينه سه رگۆرى لاقه پراوه كهى جهوهر.